

“SANT JOAN GLORIÓS”: PASSAR PEL ROURE A LA BADALONA DE MITJAN SEGLE XX*

NIL RIDER ENRIQUE

Historiador i folklorista

Resum

Badalona va ser un dels darrers llocs, si més no l'últim indret on es documenta, a guarir els infants herniats amb el mètode tradicional, que forma part del nostre corpus patrimonial. La nit de Sant Joan, que és quan tenia lloc aquest ritual de guarició, és una nit màgica per excel·lència i, com el foc i l'aigua, les plantes també prenen virtuts. Els roures, en aquest cas, com a arbre sagrat fan la funció guaridora, acompanyada de tot un ritual, tant quan es prepara l'arbre com en el moment clau: les dotze de la nit. Aquest ritual era ben estès a tot el país, de la mateixa manera que a Europa, es va anar perdent amb els anys; fins que quedà reclòs a Can Campmany, a les mans del Pepet Llansó.

Paraules clau

guarició, roures, Canyet, Sant Joan, medicina popular, folklore, patrimoni immaterial.

Si hi ha una cosa que pocs imaginem d'una gran ciutat són els rituals tradicionals, les maneres de fer pròpies de la pagesia, però hi ha una ruralia urbana, com en aquest cas és Canyet, que va mantenir uns costums primitius fins ben entrat el darrer terç del segle xx. En aquest cas se'ns planteja descriure i poder explicar el ritual de “passar pel roure”, però no tan sols la descripció dels segons en què l'infant en qüestió passava pel roure, sinó la preparació de tot el ritual i el seu significat per a la comunitat que el vivia duia a terme. El que tot seguit es documenta és un cas únic, car no hi havia constància de ningú que hagués pogut descriure tot el guariment fins el 1995. Això és possible perquè a Badalona es va practicar aquest guariment fins, aproximadament, el 1970; som testimonis, per tant, del darrer indret documentat on es guaria els trencats. Les descripcions que s'han recollit dels diversos testimonis que havien vist o conegut de prop el ritual coincideixen: el nen trencat presenta un bony exterior. Parlem, per tant, d'una hèrnia. Els metges del moment, tot i que l'operació es practicava des del segle xviii¹ recomanaven posar-hi un braguer, que tendia a ser poc higiènic en un nadó i que, a banda, encetava la pell dels nadons. En l'època que s'estudia ja s'havien inventat uns braguers de plàstic, segons esmenta Enric Llagostera, que, plens d'aigua, funcionaven prou bé. Tot i això,

Pepet Llansó sobre la roureda de Can Campmany. Al fons, s'hi pot identificar l'església nova de Canyet. Arxiu Família Llansó.

també hi havia certs guariments que es deixaven a les mans dels professionals. Un dels darrers indrets on se sap que es passà pel roure a Catalunya va ser Canyet i el darrer responsable en va ser Pepet Llansó. Aquest bon home, com el descriu la gent que l'havia conegut, s'havia responsabilitat de fer passar pels roures de Can Campmany, la masia on residia i on encara habita, majoritàriament, la seva família, els infants trencats que hi acudien la nit de Sant Joan. Mecànic d'ofici, però conscient dels seus orígens i del seu folklore, Pepet, que també va ser dels primers a picar bastons al "típic" Ball de Bastons, va néixer "sota una col", com ell deia, al principi de segle xx i va morir l'any 1995.

Aquests rituals formen part del que actualment anomenem *patri-moni immaterial*, que, com diu Francesc Llop: "costa poc de protegir [...]. Però es tracta d'un patrimoni menor, poc comprès, pitjor protegit, i (quasi) sempre discriminat".² Es tracta del coneixement de la comunitat, que cal recollir en un moment determinat abans que l'evolució el faci desaparèixer, encara que puguin quedar-ne els vestigis. En posarem un exemple. Colin Turnbull,³ en els seus viatges, descriu el *molimo*, una trompeta de fusta sobre la qual havia llegit, però que el 1951 s'havia transformat en un tub metàl·lic que els pigmeus usaven com si fos l'arcaica trompeta de fusta treballada. Aquest fet lliga amb el que defensà Marcel Mauss en

les seves classes, la importància⁴ de documentar qualsevol ofici i qualsevol ritual, de manera que es pogués reproduir en el futur sense necessitat que hi fossin els seus actors principals; els pigmeus usaven el nou *molimo* com si fos el vell, però ben segur que sabien, encara el 2020, fer-ne un de fusta. Al Regne d'Espanya, per posar un cas que tothom conegui, només hi ha un ofici protegit que es mantingui viu: el de forner de calç, però només a Andalusia. Hi ha, però, protegit un ofici desaparegut: el de campaner; que resta a les mans d'aficionats —moltes vegades professionals, entenent la professionalitat com la veritable coneixença de la tècnica—. ⁵ La resta de patrimoni immaterial protegit són festes, que en molts casos no conserven la manufactura, necessària per al desenvolupament de la tradició. Per exemple, la darrera aportació catalana al catàleg de la UNESCO són les falles del Pirineu, una festa que ronda entorn de la primera quinzena de juliol. S'ha protegit la festa i, dins d'aquesta, la manera tradicional de fer les falles com un element indispensable per a la festa. Què passaria si no s'hagués protegit i els catalans trobéssim una manera més ràpida i fàcil de fer-les? Fent servir l'exemple de Turnbull, com els pigmeus han evolucionat a la nova trompeta, la societat que varia en la confecció d'un element patrimonial ha perdut una part del patrimoni immaterial, que és el ritual de construir-lo; fàcil de protegir, ja que, per molt efímer que sigui l'element patrimonial, segur que té ben definits l'espai, el temps i els elements que hi participen: mobles, immobles i personals. ⁶ Però no és de la teoria del que es vol parlar, sinó del guariment del roure la nit de Sant Joan.

La Nit de Sant Joan i els guariments

La Nit de Sant Joan és una nit màgica —encara avui dia— per a la societat. ⁷ Santiago Rusiñol la va batejar, en una obra de teatre, com la “Nit de l'Amor” on els nens canten un vers que reflecteix

el simbolisme de la nit: “cantem i vetllem, que ja dormirem, quan morirem”. ⁸ Són nombroses les tradicions encara vives. Els ciutadans de Badalona van, la matinada del 24 de juny, a la platja a banyar-se —potser sense saber massa per què—, o n'hi ha que salten alguna de les poques fogueres que queden a la ciutat, encara que, el 1979, Miquel Lleonart ja reivindicava que era una tradició que s'estava deixant morir a Badalona. ⁹ De tota manera, fer fogueres dins de les ciutats no és una tradició gaire antiga: se sap que a l'edat mitjana es feien fogueres dalt el campanar de la seu —com també s'esmenten els “focs voladors”— en diverses ocasions, també per Sant Joan i Sant Pere, ¹⁰ però no s'esmenten fogueres populars. Als segles xv-xvi se'n feien fora de Barcelona i se sap que el 1780 es prohibí explícitament fer-ne. ¹¹ Tanmateix la tradició entrà a les ciutats i la mainada s'encarregava de la construcció i protecció del foc ritual a les places ¹² fins, ben bé, la dècada de 1980. Caldria fer una anàlisi més acurada sobre la pèrdua d'aquesta tradició que no estem en disposició de fer actualment. La revetlla és una nit màgica per moltes raons, cal tenir present que socialment és una nit de canvis: el solstici d'estiu. La revetlla de Sant Joan es vincula directament amb la sort i la majoria de tradicions que tenen lloc aquesta diada la busquen i eviten tot el seguit d'éssers místics que surten aquesta nit. ¹³

Sant Joan és el començament de l'estiu, d'aquí que “per Sant Joan el primer bany”, ¹⁴ i és un dels pocs sants hídrics del calendari cristià que es vincula directament amb un ritual de pas: Sant Joan Baptista fou l'encarregat de batejar els nous cristians, fet que simbolitza el canvi, la conversió al camí del cristianisme. I, com tots els sants, ve per suplir un culte pagà anterior, ¹⁵ un culte a l'aigua, que, com tot per Sant Joan, té virtuts màgiques. ¹⁶ A Gandesa, per exemple, tothom qui tenia una malaltia que no curava es dirigia al Santuari de la Fontcalda i allà, oferint una coca

Saltar la foguera a la Badalona de 1951. Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs Tolosa.

al riu, recitava “Déu lo guard sinyor riu, este cóc li donaré, perquè vostè se quedo la mal i a mi me dono lo bé”.¹⁷ El culte a l’aigua dels rius i de la rosada —que tot el que tocava ho feia durar més anys— fou abundant en totes les capes de la societat: un dels testimonis més antics és el del rei Martí I l’Humà que el 1406 trametia, des de València, una carta per saber si els ventalls que havia rebut els havien “fet bateiar a flum Jordà [...] o si’ls havets trets enguany al ros de sent Johan, car tan bells són, que desig havem que servint a nós contínuament, per antiguitat, no perissen”.¹⁸ Actualment són nombrosos els ciutadans que, en algun moment de la revetlla —molts al punt de les dotze—, es banyen al mar tot esperant obtenir sort. Però no tan sols això, n’hi ha que es banyen al riu o

se submergeixen al safareig.¹⁹ Fins i tot n’hi ha que fiquen el cap sota diversos brocs de font per tenir sort i salut.²⁰ Però no sols són aquestes les virtuts aquàtiques de la nit de Sant Joan: les dones d’aigua, els éssers mítics que viuen en estanys, llacs i rius, surten aquesta nit amb la fal·lera de ser mares.²¹

Per contra hi ha la tradició foguera, que segons sembla era anterior al culte cristià, com gairebé tot el que fa referència al folklore.²² L’església es va anar fent seves aquestes tradicions vinculant-les amb els sants. La vinculació del foc amb Sant Joan és bíblica: és el tipus de senyal que fa servir santa Elisabet per indicar a la Mare de Déu que ja ha nascut el seu fill Joan,²³ però aquesta apropiació vingué després que es qüestionés la seva permissivitat en el

Concili de Constantinoble.²⁴ Nogensmenys, el culte foguer de Sant Joan és present a Algèria, per posar-ne un exemple, on es fan fogueres que se salten per tenir bona sort;²⁵ de fet, hi ha una dita segons la qual “el dia de Sant Joan és dia d’alegria, fan festa los cristians i els moros de la moreria”.²⁶ El culte és romà i invocat del déu Janus.²⁷ Saltar el foc per cridar la sort i cremar els mals auguris és una tradició estesa arreu de la Mediterrània, com hem vist: els uns el salten tres vegades;²⁸ d’altres, com els barcelonins, set, tot repetint els versos: “Sant Pere, bon home. Sant Joan, bon sant. Guariu-nos de ronya i de tot altre mal”.²⁹ Alguns pallaresos passen la mainada nou vegades pel foc per desembromar-la³⁰ amb l’oració “bolangera de Sant Joan, *desembroma’t* per tot l’any”.³¹ Però no tan sols servia per tenir bona sort, ja que si hom estava malalt —fins i tot a les portes de la mort— i aconseguia saltar una foguera de Sant Joan ja es podia donar per salvat. També es diu que si una parella salta junta, agafada de la mà, ben segur que es casarà.³² El concepte sagrat del foc de Sant Joan és perquè respon al trasllat del darrer Sol, fins al nou Sol,³³ trasllat efectiu en el foc que es conserva tota la nit a la foguera. Al Pallars i l’Aran es fan les falles, que recullen dalt un cim el darrer raig de Sol, encenent una foguera. Aquest sol el baixen, o bé corrent o bé caminant, per un recorregut establert –amb camí o sense– fins al mig del poble. A Isil, en arribar, els reben exultants: són els herois que porten el foc sagrat de la muntanya, els que baixen el darrer Sol,³⁴ i un cop al poble dansen tota la nit custodiant el foc.³⁵ Aquest foc protegirà els habitants de Les tot l’any, sempre que prenguin un bocí de la fusta de l’*haro*, una gran falla de pi negre. És important aquest bocí, ja que el poble queda desprotegit fins a Sant Pere, quan planten el nou *haro*.³⁶

Però no tan sols hi ha purificació en l’aigua i en el foc, sinó que les plantes prenen certes virtuts màgiques aquesta nit: a Euskal

El sol viatjant sobre la terra. Auca Setcentista. *Costumari Català*, vol. IV, p. 27.

Dibuix i cançó sobre *desambromà's*. *Costumari Català*, vol. IV, p. 44.

Herria, la flor del card daurat posada la nit de Sant Joan a la porta de les cases protegeix de les bruixes aquella llar tot l'any.³⁷ Aquella matinada, arreu del país es passejaven grups de persones a la recerca de diverses plantes que els allunyaven els mals esperits i les bruixes: la ruda a casa impedia que entressin.³⁸ I, per si de cas entraven, algunes famílies es feien escombres de bedoll —també tallat la nit de Sant Joan— que tenien la virtut de poder escombrar els embruixaments i els mals donats.³⁹ És conegut, també, algun ritual que es feia dansant entorn d'algun arbre, un dels més coneguts és el de l'Hospitalet de Llobregat, on es dansava al voltant del pi d'en Cartró amb l'esperança de la bona sort. Es diu que si algun malalt s'hi refregava, acabava guarit. Amb aquest esperit de la guarició, hi ha diversos testimonis que parlen de recollir diversitat d'herbes aromàtiques amb propietats remeieres; una d'aquestes plantes pren el nom del dia en què floreix: l'herba de Sant Joan, que collida aquella revetlla serveix per guarir berrugues, entre altres coses.⁴⁰ A Reus, per exemple, també les guareixen enterrant una poma sota un arbre, del qual guarden un tros de l'escorça fins que desapareix la berruga.⁴¹ I no són els únics guariments que hi ha per Sant Joan, les ferides de les mans també sanen amb una mena d'ungüent fet amb les cendres de la foguera de Sant Joan⁴² i a l'Urgell, per posar un darrer cas, fan servir les darreres brases per coure una cabeça d'alls que, un cop ingerida els guarirà de la sarna.⁴³

La conjuració, que és del que es pretén parlar, s'entén com "l'aplicació d'una força misteriosa, vinculada a certs ritus o fórmules, gràcies a la qual hom obtindria efectes col·locats fora de la normalitat".⁴⁴ El practicant, però, és un professional que coneix una tècnica que, d'una manera o altra, guareix el malalt; ja que generalment —més enllà de les ofrenes votives— tota guarició prové del coneixement d'algú que amb la creença —o fe— en el

guariment aconsegueix aquest fi.⁴⁵ Aquests coneixements Josep Martí⁴⁶ els va classificar en quatre models segons la pràctica que se'n fa. El primer d'aquests és el model additiu,⁴⁷ caracteritzat pel guariment amb un element extern a l'individu: bé sigui perquè l'ingereix —com ara una infusió o un aliment—, bé perquè s'aplica —cataplasmes, banys—, o bé perquè són pròxims —generalment elements religiosos. En el model mecànic⁴⁸ també es fomenta la guarició per un element extern, però les propietats són físiques, aplicades per l'acció de l'element. Ras i curt: posar una moneda al cap de l'individu que s'ha donat un cop perquè no aflori el nyanyo. El penúltim model de guarició és el personal; en el qual s'atribueix una força mística a un individu,⁴⁹ sigui humà o celestial: els sants. El model expressiu,⁵⁰ que és aquell en què es pot inserir la cura dels trencats pel pas del roure, fa recaure l'acció guaridora en el ritual: en el contingut simbòlic del que es fa i/o diu, sempre tenint en compte les circumstàncies que l'envolten.

Ja es recull arreu la tradició de la cura de les hèrnies la nit de Sant Joan amb diverses oracions i rituals. Fora de Catalunya es recull a Larraun. Cal que hi intervinguin dos Joans, que es passen la criatura amb l'oració "To, Juan. Arzac, Juan" ('Té Joan. Rep Joan'), repetint el ritual tres vegades.⁵¹ Ramon Violant no recull en cap moment que s'hi posi roba dins a diferència d'Aézcoa, on es fica la camisa de l'infant. A Ansó els oficiants han de ser un Pere i un Joan, que passen l'infant tres vegades per dins del roure repetint el diàleg-oració de "Toma Pedro. Trae Juan". La més llarga, i complexa, de les que s'observen és la de Gitsaín: dos germans bessons havien de passar el trencat per l'escletxa del roure set vegades abans de la matinada de Sant Joan repetint l'oració: "Toma, Juan. Trae Pedro. Toma, Pedro. Trae Juan. Que San Juan y San Pedro lo curarán". El que no conclou si tota l'oració és una vegada o van repetint el "toma-trae" set vegades i conclouen amb el colofó.⁵²

A Catalunya, Violant i Simorra ho descriu a Sort i al Ripollès. En el primer, passaven el nadó nou vegades pel forat del roure mentre Joan i Pere —obligatòriament se n'havien de dir, com a Ansó—se'l passen amb l'oració de: *Teniu, Pere: aquí us dono una criatura trencada. Teniu, Joan: aquí us la torno curada*. Al Ripollès són el pare i la mare els que passen l'infant pel roure.⁵³ Cels Gomis també ho apunta pel que fa a l'anomenada *Catalunya Nova*, al Baix Camp: per “guarir una criatura de la trencadura, se la fa passar per entremig del tronc esberlat d'un roure tendre” entre un Joan i un Pere.⁵⁴ Salvador Palomar, en una fitxa de camp que s'ha pogut consultar, recull de Ramon Argany, d'Albarca, va afirmar que havia tallat un roure que “havia estat partit” i seguidament va explicar la mateixa tradició que s'ha anat descrivint tot dient que es passava l'infant trencat tres vegades entre el roure badat, tot dient l'un: “Pere, salta al darrere. Joan, cógelo al davant / Pere, salta al darrere. Joan, agafa'l pel davant”, a la qual cosa l'altre contestava: “Joan, agafa'l pel davant. Pere, salta pel darrere”⁵⁵. Argany, de Cal Bonet, va afegir que “això ho podia fer qualsevol de la família, o un amic. Ho feien els homes”, per tant, no es restringia a Peres i Joans. Cels Gomis també recull la tradició a Mataró i la Garrotxa apuntant que es fa amb una alzina jove i, esmenta igualment, que a la Costa de Llevant es fa el ritual, en aquest cas entre un Joan i una Maria.⁵⁶ En tots els casos es resa l'oració i es relliga l'arbre esperant que curi perquè l'infant es guareixi.

Les dades més antigues que s'han pogut recollir són del final del segle XIX. Carles M. de Esteve escrivia a *La Campana de Gràcia* com el 1886 havia pogut observar a Jafre el ritual de guariment. Passant per un roure badat, del gruix d'una cama i amb l'oració de “Trencat te'l dono. Curat te'l prenc”. S'esmenta una oració final dels agents del ritual que diu: “Cristo és nat. Cristo és mort.

Cristo és ressuscitat. Feu que aquest trencat quedi curat, com les llagues de Cristo crucificat”.⁵⁷ Quatre anys més tard, Francesc Carreras Candi també ho descriu a *La il·lustració catalana* tot especificant, per primera vegada, que ho podien fer el pare i la mare o el padrí i la padrina, sense presència de cap Joan ni cap Pere; també esmenta una oració que, en aquest cas, es recitava mentre tenia lloc el ritual: “Sant Joan Baptista, apòstol y evangelista; per la virtut que Déu vos ha donat, guariu lo noy de trencat ben aviat!”.⁵⁸ José María Iribarren descriu el ritual de Lobera de Onsella⁵⁹ com el més pur de tots. En aquest poble de les comarques de Saragossa hi ha una ermita dedicada a Sant Joan Baptista on la nit de Sant Joan s'obrien els roures perquè els infants curessin el trencat. Llavors, cap a la mitjanit, amb el so de les campanes, el mossèn revestit entonava la Salve a Sant Joan que la cantaven tots els assistents abans d'anar en processó a la roureda on es feien els rituals de pas. Els malalts anaven despullats i mentre un home subjectava la branca oberta, Joan i Pere s'anaven passant l'infant amb el diàleg-oració propi del llogarret: “Tómalo, Juan. Dámelo, Pedro. Roto te lo doy. Sano te lo devuelvo”. En acabar, es procedia a tancar la branca, resar l'oració i esperar que l'arbre no morís. Iribarren recull que els vells diuen que mai hi han faltat els curiosos, fins i tot gent de França. Els Joans, Peres i Maries mai havien cobrat res per fer la tasca de curació, era comunitària.⁶⁰

Nogensmenys, aquesta tradició és ben present a tota la península Ibèrica i arreu d'Europa. A tota la zona pirinenca —País Basc, Navarra, Aragó i Catalunya— es feia majoritàriament amb roures. Al País Valencià, Múrcia i Andalusia es fa amb la figuera borda,⁶¹ a les Canàries amb el drago, el seu arbre sagrat. Es diu que al sud de la península també s'havia fet amb vimer i amb gavarra. Però no acaba aquí aquesta tradició, que és d'origen indoeuropeu: els

francesos i els alemanys també la fan amb roures o alzines i els anglesos amb el freixe.⁶² Un altre dels arbres sagrats, com ja s'ha dit, és el vimer. Aquesta tradició es viu a Manacor, on la família Sureda encara la practica a "s'Hort des Correo".⁶³ La família de Magí Sureda fa aquest ritual sanador a les cinc de la matinada del dia de Sant Joan; són ells qui passen els infants. Sureda conta que només passen els nens menors de 14 anys i que, en acabar de passar per l'arc que es fa amb les branques, se'ls frega la panxa

amb la saba. El ritual conclou quan lliguen —amb fil d'empeltar— les branques i cobreixen el tall amb fang i tros de roba de color de l'infant, per identificar cada branca amb el nen: si se solda, es guarirà de l'hèrnia. Cap de les trenta famílies que passen cada any pel vimer manacorí consideren el ritual art de màgia o bruixeria.⁶⁴

Per guarir adults de trencadura no hi ha cap mena de ritual com els que s'han descrit, però se'n coneixen alguns altres. Per Sant Joan, al Pirineu, es confia en el model personal: en passar

IRRIBARREN RODRÍGUEZ, José Maria (1942): "El folklore del dia de San Juan". *Príncipe de Viana*, núm. 7.

el recaptador, la família de l'herniat ofereix el pes exacte de la persona en blat. Si pesava més o menys el malalt no es guaria.⁶⁵ Oleguer Miró recull una altra tradició per als adults: el 1906 anà a visitar dos malalts d'hèrnia i va saber que un remei que s'usava sovint era col·locar "una gallina morta a sobre, ab plomes y tot, y allí hi havia de restar per espay de nou dies, passats els quals havia d'estar curada la trencadura, o almenys quedar reduïda".⁶⁶ Tanmateix, a banda de les tradicions guaridores, hi ha alguns sants protectors front les trencadures; Sant Baldiri és un cas d'aquests, se l'anomena *de les faixes* perquè aquesta peça de roba era la que es feia servir abans dels braguers per guarir les hèrnies.⁶⁷ Un altre és Sant Protasi, a qui com a tradició se li ofereixen les venes o faixes amb les quals s'havia mirat de contenir la trencadura.⁶⁸ Tot són advocacions personals a la imatge, i es deixa la guarició en les capacitats d'altri. Cal afegir que la canalla també tenia un altre sant guaridor de la trencadura: sant Pere. S'ha documentat, més marginalment, el ritual de pas pels roures la nit de Sant Pere. Tot i això, és possible que fos una segona oportunitat per als que no pogueren assistir-hi la nit de Sant Joan.⁶⁹

El roure com a arbre sagrat

Aquesta tradició de passar pels roures està estesa a tot Catalunya. En estudis històrics de diferents masies s'esmenta com, a les seves rouredes, s'hi guarien els trencats. Nogensmenys, per si els nombrosos exemples que precedeixen no són prou, podem exposar-ne algun més proper a casa nostra, com el de Santa Perpètua de Mogoda, on hi ha recollit que es va fer en una de les masies més antigues del poble: Can Oller. La importància a Catalunya del roure és cultural i pot venir d'herència carolíngia, si no anterior, ja que el culte al roure està molt estès al nord i centre del continent, tot i que es defensa que sigui d'origen

indoeuropeu.⁷⁰ L'escocès James Georges Frazer⁷¹ fou el primer a parlar d'aquest culte a l'arbre i va dedicar-hi tot un capítol de la seva obra. Frazer defensa que aquesta concepció com a arbre sagrat pels europeus pot venir de cultes celtes i preromans, però que va ser vinculat a Zeus-Júpiter i arran d'aquí per la cultura medieval, que el feia servir per al guariment de malalties comunes, com ara la febre.⁷² També es diu que el vesc de roure recollit amb la lluna nova sense fer servir ferro⁷³ servia als pagesos del Piemont per fer un "olio di San Giovanni", que guaria els talls amb rapidesa,⁷⁴ vinculant, casualment, el roure amb Sant Joan. Una festa, encara viva a diversos pobles és el *mayo*: el tall d'un pi alt que es planta al mig de la plaça i es venera durant tota la festa: una de les tradicions més sonades és haver de pujar a la copa del pi pel tronc ensabonat.⁷⁵ Aquest pi simbolitza l'arribada de la primavera. Tanmateix, hi ha testimonis d'aquest arbre plantat per Corpus o per Sant Joan;⁷⁶ fins i tot la mateixa festa es fa a Mallorca per Sant Antoni Abat. Pels volts de Sant Joan, tot i que no és un *mayo*, encara es planta l'*haro-faro*⁷⁷ als pobles del Pirineu central —Aran, Pallars— que durarà fins a la revetlla de l'any següent al mig de la plaça. L'antropòleg escocès exposa que aquestes festes entorn d'arbres eren comunes a tot Europa i que generalment eren al voltant de roures.⁷⁸

Aquesta consideració sagrada del roure feu que arreu d'Europa se li generés cert culte i un imaginari entorn del seu creixement i cicle com, per exemple, "a Pulverbatch (Shropshire), encara es recorda la creença que el roure floria la vigília del solstici d'estiu i que les seves flores s'assecaven abans que les il·luminés el llum de dia",⁷⁹ que torna a lligar la màgia de l'arbre amb la nit de Sant Joan. No és tan sols això: el culte a l'arbre era tant que si un delinqüent s'atansava al tronc quedava indultat de la pena gràcies als dots de l'arbre. D'aquí diu Joan Amades que prové l'expressió

de “tocar fusta”.⁸⁰ No s’ha d’oblidar que un badaloní conegut com a Zam tenia al seu mas de Santa Coloma de Gramenet un roure sota el qual es va reunir el govern de Catalunya el 1651 en plena Guerra dels Segadors.⁸¹ Potser es van reunir sota l’arbre per les seves propietats? Joan Amades recull que era habitual fer les *juntes d’arbre* sota un arbre secular considerant tota decisió com a sagrada, i, per tant, irrevocable. Durant la invasió napoleònica se’n van fer diverses. És possible que es fessin més assíduament en temps de crisi, a causa del valor que prenien les seves decisions.⁸² Com a arbre sagrat, el roure tenia altres funcions, a banda de la guaridora. Per exemple, gràcies al seu vincle directe amb Zeus-Júpiter,⁸³ el roure atrau el llamp, però la fusta d’un roure ferit per aquesta tallada la nit de Sant Joan l’allunya.⁸⁴ També es diu que els tions de Nadal han de ser de la fusta sagrada d’aquest arbre, vinculant-lo amb un altre ritus de pas com és el solstici d’hivern. I també es recull que les dones amb ànsia per ser mares s’havien

Pepet Llansó mirant-se un roure, cercant la cicatriu que devia deixar el fet d’obrir-lo per Sant Joan. Arxiu Jan Grau.

d’abraçar a la soca d’un gran roure per quedar-se en estat de bona esperança. Aquest culte de l’arbre sagrat també va sentir la crida celestial, ja que moltes rouredes van ser lloc d’aparicions marianes al llarg de la història: potser amb la intenció de l’Església d’apropriar-se del culte sagrat de l’arbre associat a ritus pagans.

Badalona i els roures

A Badalona es compta amb el valuós testimoni de Pepet Llansó, que ho va estar fent fins al final de la dècada de 1960. Judit Barrera recull que el darrer any que tingué lloc el guariment dels roures fou el 1963,⁸⁵ però Pepet Llansó assegura que ben bé durà fins al final de la dècada dels seixanta. Es corrobora aquest apunt amb el testimoni d’Enric Llagostera, segons el qual mínim durà un any més, ja que el seu fill, Manel, passà pels roures de Can Campmany el 1964. La tarda de Sant Joan, en Pepet plegava una mica abans de la feina i es dirigia a la roureda que hi ha al sot de Can Campmany per preparar els roures que calia per a aquella nit. Assegura que ho va fer unes catorze o quinze vegades, passant pels roures cada vegada “dos o tres *nanos*”. La preparació dels arbres era una feina delicada. Primer de tot calia triar l’arbre, que no podia ser massa prim ni massa gruixut, un roure d’aproximadament 15 anys, esmenta que era l’ideal: feien una mica més de la meitat d’un pam. Hi va haver vegades que en tot el terreny que tenien a la masia no en trobava cap i havia de demanar a algun veí que li fes el favor de deixar-lo anar a la seva masia: la vida a pagès era així, es donava per quan s’havia de rebre. Especialment, recorda un any, que van haver d’anar a Can Parrot, masia situada al camí del Torrent de l’Amigó.

El roure “s’obre tenint pràctica”, així de fàcil ho esmenta en Pepet. Un cop triat, clar! El primer que feia era lligar, amb uns

filferros, el tronc de l'arbre. Aquests filferros servien com a topall perquè no s'esberlés l'arbre en obrir-lo. El següent pas era començar a obrir-lo amb una destrat, per acabar-ho feia servir uns tascons metàl·lics com els que es fan servir per partir llenya. Els tascons, un de més gros que l'altre, els picava —amb cura— amb una maça de fusta. En tenir oberta una esquerdada prou llarga,⁸⁶ calia badar l'arbre: a l'interior del forat hi posava una pedra i uns bastons —transversals al tronc— que acabaven d'obrir l'arbre. Hem de pensar que quedava una forma afusada del roure. Aquesta obertura feia un mig metre d'ample, ja que en Pepet afirma que hi “podia passar pel mig”. Tot era una operació delicada, si s'esqueixava el roure calia buscar-ne un altre i, depèn de la gent que hi hagués, potser no acabava de trobar-ne algun prou a prop. L'arbre quedava amb una mida de dos o tres dits d'amplada per banda. En Pepet, curós, polia una mica l'interior de l'arbre per no esgarrinxar cap criatura en passar. En acabar

Pepet Llansó a la roureda de Can Campmany. Arxiu Jan Grau.

aquesta feina, es tractava de preparar el material per al ritual: una galleda d'argila i “unes cordetes, *gruixudetes*”, per tancar el roure en acabar. Aquesta feina, en Pepet la va aprendre del seu pare, però desconeix si el seu avi l'havia fet. Ben segur que podem comptar amb un centenar d'anys de roures prenyats a Can Campmany, segurament amb menys assiduïtat que els darrers anys, on la pràctica havia quedat restringida als coneixements d'en Pepet Llansó.

En Pepet apunta que majoritàriament les criatures trencades eren nens i, de fet, no recorda cap nena.⁸⁷ Quan arribaven, les famílies entraven al rebedor de la casa i despullaven el nadó, l'embolicaven amb una manta i baixaven per algun corriol als roures que en Pepet havia preparat. Prou junts per escoltar les indicacions que els donava. Ell “no feia res”, només ho preparava tot perquè, en arribar, estigués tot fet i explicava el que havien de dir i fer. Al punt de la mitjanit, cal suposar que baixaven una estona abans, des del Turó d'en Boscà, en Pepet escoltava les campanes de Santa Maria i en començar a tocar els quarts cridava “atenció!” perquè tothom estigués preparat, ja que en sonar la primera campanada de les dotze, amb un tret d'escopeta, feia el senyal perquè comencés el ritual. A Badalona els encarregats de fer el guariment eren els padrins, tinguessin l'edat que tinguessin —cosa que fomenta uns records que perduren tota la vida, com els de Joan López que, amb set anys, va ser l'encarregat de passar-hi el seu fillol. Els padrins,⁸⁸ situats a banda i banda del roure, es passaven el nen per dins de l'obertura amb l'oració de “Sant Joan Gloriós, trencat te'l dono”, a la qual l'altre responia “Sant Joan Gloriós, curat te'l prenc”, mentre el passava per fora del roure per repetir l'operació un total de tres vegades.

El ritual acabava amb una oració ben simple per part dels pares: “Sant Joan gloriós, per la gràcia que Déu t'ha donat, cura'm el fill

ben aviat”. En Pepet prenia la roba que l’infant portava quan havia arribat a casa —no sabem que se’n feia des que el despullaven fins al final de l’operació—⁸⁹ i la posava dins del roure. Llavors treia els topalls —les pedres i els bastons— i tancava els roures amb un cordill, hi col·locava el bolquer de l’infant i cobria tota la part oberta amb argila. En Pepet diu que, en passar, hom diria “sembla mentida que això hagi estat obert”. En acabar pujaven de nou a Can Campmany on es vestia el nadó amb roba nova i ja només quedava esperar. L’èxit o el fracàs de l’operació depenia de la vida del roure: si l’arbre vivia, el nen es curava; si l’arbre moria, el nen no perdia l’hèrnia. L’arbre es va tancant i va curant la cicatriu, desintegrant la roba —que abans era feta de fibres vegetals— i absorbint-la dins l’organisme. “Sembla mentida que pugui passar una cosa així, la gent no s’ho creia”. El guariment, segons conten els testimonis, era total: de la nit al dia desapareixia l’hèrnia. Els metges ho atribuïen al brguer, però els testimonis tenen clar que fou el pas pel roure. El que acaba de confirmar-ho és la sensació estranya que patiren; Enric Llagostera i la Sra. Enseñat, fan esment que, per molt que intentaven fer memòria, no recordaven mirar com estava el nen de l’hèrnia fins que un dia, feien cap i ja no existia. A Manacor, Magí Sureda⁹⁰ esmenta com hi ha infants que han hagut de passar diverses vegades pel vimer abans de guarir-se, perquè la branca no s’acabava de tancar i moria. Nogensmenys, Pepet Llansó només recorda un infant que no es curés. L’any 1957 una de les dues famílies “feien juerga” durant la cerimònia. En Pepet recordava tan bé aquella situació que, fins i tot, sabia quin era el roure on es van col·locar.

La fe en aquests tipus de rituals és important. Hom pot creure o no en aquest tipus de fets. Com ja s’ha apuntat, els manacorins no ho reconeixen com a cap acte de màgia o bruixeria. Tot era molt solemne, el mateix Pepet no ho acabava de creure, però ell

ho feia i “si em deien que s’havia curat, jo content”. Però la manca de fe personal no implica faltar al respecte a la fe col·lectiva; i no és que s’hi guanyessin la vida, no es cobrava res per fer el servei, era una tasca comunitària.⁹¹ Però era important el silenci, trencador, només se sentia la oració; o més ben dit, només s’havia de sentir l’oració, perquè cadascú podia prendre-s’ho com volgués, la família “de la *juerga*, vinga *riaies*, vinga broma i tot *riaies*”.⁹² Eren nombrosos els canyetencs que cada vigília de Sant Joan s’acostaven a Can Campmany per veure aquell ritual, i “a alguns els queien les llàgrimes” de la sensació impactant, del silenci rigorós només trencat per l’oració —per imaginar-ho, podem pensar en la nit del Dijous Sant pels carrers de Dalt de la Vila i el tradicional *Record i memòria*. Enric Llagostera explica que, amb el seu segon fill, va baixar a veure el guariment el taxista que havia pujat la seva família fins a Canyet; cosa que ens fa pensar en la descripció de la festa a Lobera de Onsella. Tothom, però, amb un gran respecte pel moment cerimonial.

Conclusions

La medecina popular és, com ja s’ha esmentat, un conglomerat de tècniques, coneixements i creences, encara vives dins la societat catalana: només cal passar per segons quines parades de metro i llegir amb detall la propaganda que es reparteix. No cal, moltes vegades, més que creure-s’ho; les societats antigues —i les que no ho són tant— confiaven en els remeis per guarir-se de les malalties més comunes que venien amb el temps. Aquests remeis i guaricions són vius encara, alternatius a la medecina. El cas del vimer de Manacor n’és un clar exemple. Les hèrnies s’operen, però encara hi ha una societat que creu en el coneixement de Magí Sureda: de la mateixa manera que ben segur s’operava l’hèrnia als anys seixanta, però se seguia anant a Can Campmany

per evitar aquest tràngol a l'infant. Calia conèixer l'entorn, era una qüestió de supervivència. Altres vegades potser no era un remei, sinó que era un ritual, tan dispers com es vulgui, i alhora tan concret.⁹³ El pas pels roures és un ritual que es fa la nit màgica de Sant Joan: anomenat el Nadal d'estiu. La majoria de tradicions que tenen lloc aquella nit responen al canvi i a les esperances enfront d'una nova etapa. És potser Sant Joan, un cap d'any popular als Països Catalans? No seria una animalada defensar que, en el passat, amb uns calendaris poc establerts, ja que la datació variava, el ritual de canvi d'any tingués lloc per Sant Joan. El ritual de pas, de canvi, és on s'engloba el guariment dels roures, una tradició estesa per tot Europa des de l'època romana.⁹⁴ Només cal fixar-se en qualsevol roureda per veure si hi ha algun senyal: a vegades el plec de les robes de la criatura fa agafar formes estranyes als roures. El bosc màgic de Savassona està ple d'arbres amb formes estranyes, també hi ha algunes pedres on es diu que les bruixes anaven a fer sacrificis i *akelarres*. Hi trobem, doncs, més relació del guariment amb Sant Joan. De fet, de totes les tradicions recollides, només hi ha una cosa que és gairebé inqüestionable: el dia i l'hora, les dotze de la nit; l'hora en què se suposa que va néixer Sant Joan. Els arbres, o la manera de passar l'infant, o qui el passava, quantes vegades i, fins i tot, l'oració són variables, difícils de trobar idèntics en un mateix indret.

Aquests fets demostren que Badalona ha mantingut un folklore viu durant segles. El que succeïa el primer moment del 24 de juny a la roureda de Can Campmany era el darrer testimoni d'una pràctica que avui dia només se sap que es mantingui a Manacor; una pràctica que a Llobera de Onsella reconstrueixen històricament, com si fos un espectacle. Al cap i a la fi, en Pepet —com els altres testimonis bibliogràfics— ho reconeixen, que

tenia el seu punt d'espectacle, però hi havia una feina, una dedicació i una creença: un saber fer. Podem afirmar que a Canyet, i Badalona, per tant, va ser un dels darrers llocs on es va fer; i que fos a escassos deu quilòmetres del centre de Barcelona sobta: demostra que la proximitat a la gran ciutat no és cap mena d'obstacle per tenir un folklore viu: que hi ha una perifèria rural que és capaç de protegir els costums i una societat clarament urbana que els consumeix; com els badalonins de tota la vida, als anys seixanta, anaven a Can Campmany per guarir els seus fills.

La tradició badalonina, com no podia ser menys, difereix de la resta en un seguit de qüestions. La primera és l'oració. De totes les que s'han anat recollint és l'única que no esmenta Sant Pere, cosa que té relació directa amb el fet que no hi hagués cap Joan ni cap Pere com a oficiants, sinó que hi hagués els padrins, sempre els padrins. Tanmateix, l'oració final que reciten els pares —“Sant Joan gloriós, per la gràcia que Déu t'ha donat, cura'm el fill ben aviat”— no es recull enlloc. Sí que hi ha altres oracions per l'estil recollides al segle XIX, però no s'esmenten a les recerques de principis del segle XX. Badalona va ser fidel a una tradició oral que hem de relacionar amb les darreres dècades del segle anterior. La presència dels padrins apareix en algunes tradicions, especialment barcelonines, on es diu, sobretot, que acompanyen el Joan i el Pere.⁹⁵ Posar la roba de l'infant dins l'arbre és també una de les variants que es pren a Canyet, com passar-lo tres vegades; però no és tan única com les anteriors, sinó una variant de les diferents que es recolliren a Badalona. Una Badalona on Lluís Domènech i Montaner va fer envoltar l'escut per una branca de roure. Una Badalona que havia conegut el ritual a les mans d'en Pepet Llansó, que el va aprendre del seu pare, i tot i que no pogué

Can Campmany de Canyet. Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs Tolosa.

afirmar si el seu avi l'havia fet, sí que havia sentit a dir que altres masies de Canyet l'havien practicat. És possible, per tant, que s'estigui parlant d'una tradició més que centenària a la ciutat: cal tenir en compte que van mantenir viva l'oració per tradició oral i cal comptar, també, que als llibres de batejos de la parròquia de Santa Maria⁹⁶ s'esmenten dos infants amb el cognom Llansó el 1808. Amb en Pepet acabà una manera de fer; era el darrer testimoni d'un patrimoni immaterial, d'un

coneixement que es va perdre amb ell —perquè obria i tancava els roures, els deia què havien de fer i com ho havien de fer i també els deia el que havien de dir; tot i que negava fer res en la cerimònia, tan sols avisar. Aquestes diferències del pas del roure que s'assenyalen del ritual badaloní o de Can Campmany —perquè no podrem saber mai si a les altres masies es feia de la mateixa manera o no— formen part de la nostra cultura, són úniques i ens identifiquen.

Bibliografia

AMADES i GELATS, Joan. *Costumari Català. El curs de l'any*, 5 vol. Barcelona: Salvat Editores i Edicions 62 (edició facsimil 1956), 1982.

AMADES i GELATS, Joan. *Danses de la terra. Música i dansa tradicional de les comarques de Barcelona*, volum 2, edició a cura de Jan Grau i Lluís Puig. Tarragona: Edicions El Mèdol, 1956.

AMADES i GELATS, Joan. *Les diades populars catalanes II*. Barcelona: Editorial Barcino, 1935.

BARRERA MEYA, Judit. *Canyet: un vell poble*. Badalona: Museu de Badalona, 2001.

BONNÍN, Margalida. "El ritual màgic del vimer torna per l'albada de Sant Joan. 43 nins i nines van a s'Hort des Correu de Manacor per curar-se del «trencat»", *Arabalears* (24 juny 2015). <<http://www.arabalears.cat>> [Consulta: 11/2/2021]

CAPMANY i FARRÉS, Aureli. *Costums i tradicions catalanes*. Barcelona: Laie, 1982.

CARRERA i ESCUDÉ, Manel. *Calendari de festes amb aigua*. Barcelona: Botarga Produccions, 2016.

CARRERAS CANDI, Francesc. "La nit de Sant Joan a Catalunya y'l solstici d'estiu", *Il·lustració Catalana*, 30 juny 1890, núm. 239, p. 190-191.

ESTEVE, Carles M. de. "Original remei per a curar els trencats". *La Campana de Gràcia*, 23 octubre 1920, núm. 2680, p. 3.

FARNÉS, Sebastià. "Sant Joan, bon sant". A: *Arxiu de tradicions populars. Recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana Vol. 1*. Barcelona: Imprempta de la Casa Provincial de la Caritat, p. 11-12.

FRAZER, James George. *La rama dorada. Magia y religión*. Madrid: EFE, 1993.

GARRIDO, Carlos. *Mallorca màgica*. Palma de Mallorca: Diari de Mallorca, 1996.

GIRONA LLAGOSTERA, Daniel. "Itinerari del Rey En Martí (1403-1410)". A: *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans MCMXIII-XIV*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1915, p. 515-654.

GOMIS i MESTRE, Cels. *Botànica popular catalana*. Besalú: Edicions Sidillà, 2015.

GRAU i MARTÍ, Jan. "Nit de foc". *Ara Lleida* (1994), núm. 7.

— *La nit de Sant Joan*. Barcelona: Columna, 1995.

— "Focs de Sant Joan". *II Congrés de Cultura popular i tradicional catalana 1195-1196*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1996, p. 219-226.

— «Honorem el Sol sota el nom de Joan». *Fogall* (2002), p. 16-17.

HERMANT, P. i BOMANS, D. *La Médecine Populaire*. Brussel·les: Broché, 1928.

IRRIBARREN RODRÍGUEZ, José María. "El folklore del día de San Juan", *Príncipe de Viana*, núm. 7, 1942, p. 201-217.

LLEONART i CASADEVALL, Miquel. "Les Fogueres de Sant Joan", *Carrer dels Arbres*, núm. 2, 1979, p. 21-22.

LLOP i BAYO, Francesc. "Un patrimonio para una comunidad: estrategias para la protección social del Patrimonio Inmaterial". *Patrimonio cultural de España*, núm. 0 (2009), p. 133-144.

— «De la leve existencia (incluso legal) del Patrimonio Inmaterial», *Erebea. Revista de Humanidades y Ciencias Sociales*, núm. 8, 2018, p. 9-22

MARTÍ PÉREZ, Josep (1988): "La medecina popular en Cataluña", *Anthropologica. Revista de etnopsicología y etnopsiquiatria*, núm. 3, p. 69-89.

— "La guarició de l'hèrnia a Manacor", dins d'*Estudis Baleàrics*, núm. 6, 1989, p. 57-63.

MARTÍNEZ i MARTÍNEZ, Francesc. "Sant Joan a Altea". A: *Arxiu de tradicions populars. Recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana Vol. 7*. Barcelona: Imprempta de la Casa Provincial de la Caritat, 1935, p. 41.

MAUSS, Marcel. *Manual de etnografía*. Mèxic: EFE, 2007.

MIRÓ, Oleguer. "Folklore mèdic català", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. XVI (1906), p. 182-186.

OBRADOR, Tomeu. Adiós a las hernias tras el paso mágico por el «vimer» de Manacor el día de Sant Joan. <<http://www.diariodemallorca.es>> [Consulta: 24 juny 2018].

PERARNAU i ESPELT, Josep. «Activitats i fórmules supersticioses de Guarició a Catalunya en la primera meitat del Segle XIV», dins *Arxiu de textos catalans antics*, núm. 1. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1982, p. 47-78.

PRATS PIJOAN, Joan de Déu. *Llegendes de Barcelona*. Esplugues de Llobregat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.

SOLER i AMIGÓ, Joan. *Enciclopèdia de la fantasia popular catalana*. Barcelona: Editorial Barcanova, 1998.

TURNBULL, Colin. *La gente de la Selva*. Santander: Milrazones, 2011.

VILADOMIU CANELA, Àngels. BAUMKUNST. *L'Arbre com a objecte, subjecte i territori d'experimentació en l'art contemporani*. Tesi inèdita (doctorat). Barcelona: Universitat de Barcelona, 2006.

VIOLANT i SIMORRA, Ramon. *El Pirineo Español. Vida, usos, costumbres, creencias y tradiciones de una cultura milenaria que desaparece*. Madrid: Plus Ultra, 1949.

Notes

*Agraïm la cessió del material original a Jan Grau, que va enregistrar l'any 1994 Josep, Pepet, Llansó a la seva casa pairal, Can Campmany. Pepet Llansó tenia uns forts i sans 91 anys. També cal agrair la informació facilitada per l'amic Salvador Palomar, la desinteressada ajuda de Carles Lorenzo, i –sobretot– la de Jan Grau en la confecció d'aquest article. Jo en soc, però, l'únic responsable dels errors que es puguin cometre.

1. MIRÓ, Oleguer. "Folklore mèdic català", dins del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. XVI (juny 1906), p. 184. Recull que anà a visitar dos malalts de trencadura per convèncer-los que s'operessin: el que ho feu se salvà.
2. LLOP i BAYO, Francesc. "De la leve existencia (incluso legal) del Patrimonio Inmaterial", *Erbea* 8, 2018, p. 9. Ens hem pres la llibertat de traduir la citació de l'original, en castellà.
3. TURNBULL, Colin. *La gente de la Selva*. Santander: Milrazones, 2011.
4. MAUSS, Marcel. *Manual de etnografía*. México: EFE, 2007.
5. LLOP i BAYO, Francesc. *Op cit*, 2018.
6. LLOP i BAYO, Francesc. "Un patrimonio para una comunidad: estrategias para la protección social del Patrimonio Inmaterial". *Patrimonio cultural de España*, 2009, p. 134.
7. Si es fa una cerca per internet encara es poden trobar nombrosos articles a la premsa –nacional i local– referint-se a la nit de Sant Joan com la nit més màgica de l'any.
8. CAPMANY i FARRÉS, Aureli. *Costums i tradicions catalanes*. Barcelona: Laie, 1982, p. 82.
9. LLEONART i CASADEVALL, Miquel. "Les fogueres de Sant Joan", *Carrer dels Arbres*, núm. 2, 1979, p. 22.
10. GRAU i MARTÍ, Jan. *La nit de Sant Joan*. Barcelona: Columna, 1995, p. 43. Les diferents cerques als llibres de comptes de l'Obra de la Catedral conservades a l'Arxiu Capítular de Barcelona així ho demostren, la gran despesa era, sobretot, per Sant Pere.
11. AMADES i GELATS, Joan. *Costumari Català. El curs de l'any*, vol I. Barcelona: Salvat Editores i Edicions 62, 1982 (edició facsimil 1956), p. 33.
12. *Ibidem*.
13. CAPMANY, *Op. cit.*, p. 83.
14. AMADES i GELATS, Joan. *Les diades populars catalanes II*. Barcelona: Editorial Barcino, 1935, p. 107.
15. *Ibidem*, p. 121.

16. CARRERA i ESCUDÉ, Manel. *Calendari de festes amb aigua*. Barcelona: Botarga Produccions, 2016, p. 70.
17. AMADES i GELATS, Joan. *Op. cit.*, vol. IV, 1982, p. 110 i CARRERA i ESCUDÉ, Manel. *Op. cit.*, p. 72.
18. GIRONA LLAGOSTERA, Daniel. "Itinerari del Rey En Martí (1403-1410)". A: *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, MCMXIII-XIV. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1915, p. 515-654
19. AMADES i GELATS, Joan. *Op. cit.*, 1935, p. 120.
20. VIOLANT i SIMORRA, Ramon. *El Pirineo Español. Vida, usos, costumbres, creencias y tradiciones de una cultura milenaria que desaparece*. Madrid: Plus Ultra, 1949, p. 593.
21. CARRERA. *Op. cit.*, 2016, p. 71; SOLER i AMIGÓ, Joan. *Enciclopèdia de la fantasia popular catalana*. Barcelona: Editorial Barcanova, 1998, p. 224; GRAU i MARTÍ, Jan. *Op. cit.*, 1995, p. 59.
22. AMADES i GELATS, Joan. *Op. cit.*, 1935, p. 108.
23. CAPMANY i FARRÉS, Aureli. *Op. cit.*, 1982, p. 84.
24. GRAU i MARTÍ, Jan. "Honorem el Sol sota el nom de Joan". *Fogall*, 2002, p. 16-17.
25. SOLER i AMIGÓ, Joan. *Op. cit.*, 1998, p. 681.
26. FARNÉS, Sebastià. "Sant Joan, bon sant". A: *Arxiu de tradicions populars. Recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana Vol. 1*. Barcelona: Impremta de la Casa Provincial de la Caritat, p. 11-12.
27. GRAU i MARTÍ, Jan. *Op. cit.*, 1995, p. 7 i GRAU i MARTÍ, Jan. *Op. cit.*, 2002, p. 17.
28. VIOLANT. *Op. Cit.*, 1949, p. 590.
29. AMADES i GELATS, Joan. *Op. cit.*, 1935, p. 108.
30. Fer fora els mals del cos.
31. VIOLANT. *Op. cit.*, 1949, p. 591.
32. AMADES, Joan. *Op. cit.*, vol. IV, 1982, p. 43-44.
33. GRAU i MARTÍ, Jan (2002). *Op. cit.*, p. 16.
34. GRAU i MARTÍ, Jan (1994): "Nit de foc". *Ara Lleida*, núm. 7.
35. GRAU i MARTÍ, Jan. "Focs de Sant Joan". *II Congrés de Cultura popular i tradicional catalana 1195-1196*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1996, p. 222.
36. GRAU i MARTÍ, Jan. *Op. cit.*, 1994 i GRAU i MARTÍ, Jan. *Op. cit.*, 1995, p. 43.
37. *Ibidem*, p. 510.

38. AMADES, Joan. *Op. cit.*, vol. IV, 1982, p. 92.
39. *Ibidem*, p. 94.
40. AMADES, Joan. *Op. cit.*, vol. IV, 1982, p. 87. A Mataró, la col·locaven sota el llit amb una ceba per prevenir el mal de queixal tot l'any.
41. MARTÍ PÉREZ, Josep. "La medecina popular en Catalunya", *Anthropologica: Revista de etnopsicología y etnopsiquiatria*, núm. 3, 1988, p. 69-89.
42. AMADES. *Op. Cit.* 1935, p. 109 i VIOLANT. *Op. Cit.* 1949, p. 592
43. VIOLANT i SIMORRA, Ramon. *Op. Cit.* 1949, p. 592.
44. PERARNAU i ESPELT, Josep. "Activitats i Fórmules supersticioses de Guarició a Catalunya en la primera meitat del Segle XIV". A: *Arxiu de textos catalans antics*, núm. 1. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1982, p. 48.
45. Actualment –primavera del 2020– es pot analitzar una fe cap als coneixements mèdics i científics. Sense ànims de desmerèixer, el poble advoca l'optimisme en la creença que s'arribarà a trobar una vacuna per la pandèmia que ens assota, cosa que podria ser equiparable a la que tenen els pares dels infants que cada nit de Sant Joan s'acosten a Manacor per passar pel vimer. No creuen en la màgia, ni en cap força sobrenatural, sinó en els coneixements de Magí Sureda.
46. MARTÍ PÉREZ, Josep. *Op. cit.*, 1989, p. 72.
47. *Ibidem*, p. 71.
48. *Ibidem*, p. 81.
49. *Ibidem*, p. 83.
50. *Ibidem*, p. 77.
51. IRIBARREN RODRÍGUEZ, José María. "El folklore del día de San Juan", *Príncipe de Viana*, núm. 7, 1942, p. 209.
52. VIOLANT. *Op. cit.*, p. 595.
53. *Ibidem*, p. 596
54. GOMIS i MESTRE, Cels. *Botànica popular catalana*. Besalú: Edicions Sidillà, 2015.
55. Arxiu Privat de Salvador Palomar Abadía. Fitxa de camp de l'estiu de 1984. Ramon Ardany, d'Albarca, 81 anys.
56. GOMIS i MESTRE, Cels. *Op. Cit.* p. 62, 2015.
57. ESTEVE, Carles M. De "Original remei per a curar els trencats". *La Campana de Gràcia*, núm. 2680, 23 octubre 1920, p. 3.
58. CARRERAS CANDI, Francesc. "La nit de Sant Joan a Catalunya y'l solstici d'estiu". *La Il·lustració Catalana*, núm. 239, 30 juny 1890, p. 190-191.
59. IRIBARREN RODRÍGUEZ, José María. *Op. Cit.* 1942, p. 209.
60. MARTÍNEZ i MARTÍNEZ, Francesc. "Sant Joan a Altea". A: *Arxiu de tradicions populars. Recollides a Catalunya, València, Mallorca, Rosselló, Sardenya, Andorra i terres aragoneses de parla catalana* Vol. 7. Barcelona: Impremta de la Casa Provincial de la Caritat, 1935, p. 41.
61. MARTÍ PÉREZ, Josep. *Op. cit.*, 1989, p. 81.
62. FRAZER, James George. *La rama dorada. Magia y religión*. Madrid: EFE, 1993, p. 765.
63. BONÍN, Margalida. El ritual màgic del vimer torna per l'albada de Sant Joan. 43 nins i nines van a s'Hort des Correu de Manacor per curar-se del 'trencat'. <<http://www.arabalears.cat>>. [consulta: 24 juny 2015] i OBRADOR, Tomeu (24 de juny de 2018): Adiós a las hernias tras el paso mágico por el "vimer" de Manacor el día de Sant Joan.]<<http://www.diariodemallorca.es>> [consulta: 24 juny 2018].
64. GARRIDO, Carlos. *Mallorca màgica*. Palma: Diari de Mallorca, 1996.
65. VIOLANT i SIMORRA, Ramon. *Op. cit.*, 1949, p. 555.
66. MIRÓ, Oleguer. *Op. cit.*, juny 1906, p. 184. També esmenta que si la gallina es posava sobre la trencadura s'asseguraven la guarició del malalt.
67. AMADES i GELATS, Joan *Op. cit.*, vol. III, 1982, p. 646.
68. *Ibidem*, vol. III, p. 901.
69. AMADES i GELATS, Joan. *Op. cit.*, vol. IV, 1982, p. 276.
70. IRIBARREN RODRÍGUEZ, José María: *Op. cit.*, 1942.
71. FRAZER, James George. *Op. cit.*, 1993, p. 616. S'esmenta que lligant un manyoc de cabells a una branca del roure i estirant, la febre quedava enganxada a l'arbre per aquell foc que s'arrencava del cap.
72. FRAZER, James George. *Op. cit.*, 1993.
73. Aquesta forma de collir el vesc és molt coneguda i forma part de l'imaginari col·lectiu dels europeus gràcies a la mà de René Goscinny i Albert Uderzo, el darrer traspasat el mes de març del 2020 mentre s'estava escrivint aquest text.
74. FRAZER, James George. *Op. cit.*, 1993, p. 743.
75. Aquesta tradició es manté viva a Cornellà de Terri, Dosrius, Folgueroles, Igualada, Matadepera, Òrrius, Sant Llorenç Savall, Santes Creus i Vallfogona de Balaguer, tot i que havia estat estesa per tot el país.

76. VIOLANT i SIMORRA, Ramon. *Op. cit.*, 1949, p. 587. AMADES (1935). *Op. cit.* p.119 També parla de les tradicions d'anar a tallar arbres per Sant Joan, com a *mayo* i els vincula directament amb els *haro-faro*.
77. GRAU i MARTÍ, Jan. *Op. cit.*, 1996, p. 222 i VIOLANT i SIMORRA, Ramon. *Op. cit.* (1949), p. 590. En un programa de TV3 van dedicar un capítol sobre la nit de Sant Joan a Les on es pot visualitzar el que representa aquest arbre per a la comunitat que la celebra i l'atracció turística que genera.
78. FRAZER, James George. *Op. cit.*, 1993, p. 747.
79. *Ibidem*, p. 791.
80. AMADES i GELATS, Joan. *Danses de la terra. Música i dansa tradicional de les comarques de Barcelona*, volum 2, edició a cura de Jan Grau i Lluís Puig. Tarragona: Edicions El Mèdol, 1956, p. 130.
81. PRATS PIJOAN, Joan de Déu. *Llegendes de Barcelona*. Esplugues de Llobregat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 143.
82. AMADES i GELATS, Joan. *Op. cit.*, 1982, vol. I, p. 326 i VILADOMIU CANELA, Àngels. *BAUMKUNST. L'Arbre com a objecte, subjecte i territori d'experimentació en l'art contemporani*. Tesi inèdita (doctorat). Barcelona: Universitat de Barcelona, 2006.
83. FRAZER, James George. *Op. cit.*, 1993.
84. SOLER i AMIGÓ, Joan. *Op. cit.*, 1998, p. 653.
85. BARRERA MEYA, Judit. *Canyet: un vell poble*. Badalona: Museu de Badalona, 2001.
86. No s'ha pogut identificar la llargada que obria, però sí que sabem la mida aproximada del forat final, per tant, proporcionalment podem establir que l'obertura inicial feia entre un metre i un metre i mig.
87. IRIBARREN RODRÍGUEZ, José María. *Op. cit.*, 1942. Apunta que només eren nois els que assistien a la Salve de Sant Joan de Lobera de Onsellà. Les consultes a diferents professionals sanitaris apunten que les hèrnies inguinals són més abundants en nens que en nenes, sobretot si són prematurs. També confirmen que hi ha més nombre de casos en homes que en dones, però que la diferència no és tanta.
88. BARRERA MEYA, Judit. *Op. cit.*, 2001. Apunta que eren el pare i el padrí, però Enric Llagostera en l'entrevista diu clarament que ell no va fer res. AMADES i GELATS, Joan. *Op. cit.*, vol IV, 1982, p. 90, apunta que a Barcelona era comú que fossin els padrins els que acompanyaven Joan i Pere. També esmenta que segons si el trencat era nen o nena el padrí o la padrina –respectivament– acompanyaven Joan. GOMIS i MESTRES, Cels (2015): *Op. cit.*, p. 351, apunta que a Galícia també era comú que els padrins fossin els encarregats de fer passar l'infant pel roure.
89. AMADES i GELATS, Joan (1982). *Op. cit.*, vol. IV (1982), p. 90. Esmenta que la roba de l'infant havia d'estar amagada perquè el roure no la veiés.
90. GARRIDO, Carlos. *Op. cit.*, 1996.
91. IRIBARREN RODRÍGUEZ, José María. *Op. cit.*, 1942; VIOLANT i SIMORRA, Ramon. *Op. cit.*, 1942. De la mateixa manera que ho diu Pepet Llansó i ho corroboren els testimonis que hi havien estat, com el ja esmentat Enric Llagostera.
92. No s'ha pogut explicar la iodització de Pepet Llansó per cap fenomen lingüístic comarcal.
93. MARTÍ PÉREZ, Josep. *Op. cit.*, 1989, p. 69.
94. HERMANT, P. i BOMANS, D. *Op. Cit.* 1928.
95. AMADES i GELATS, Joan. *Op. cit.*, vol. IV, 1890, p. 90 i CARRERAS CANDI, Francesc. *Op. cit.*, 1890.
96. ADB, *Arxiu Parroquial Santa Maria de Badalona, Batejos, 1806-1824*.